

Ur-fašizam Umberta Ecoa i suvremeni oblici fašistogenosti

Šimić, Domagoj

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:270099>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-10-16**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij filozofije i

engleskog jezika i književnosti

Domagoj Šimić

Ur-fašizam Umberta Ecoa i suvremeni oblici fašistogenosti

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Marijan Krivak

Osijek, 2019.

Sveučilište J.J Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za filozofiju
Preddiplomski studij filozofije i engleskog jezika i književnosti

Domagoj Šimić

Ur-fašizam Umberta Ecoa i suvremeni oblici fašistogenosti

Završni rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti

znanstveno polje: filozofija

znanstvena grana: filozofija politike

Mentor: prof. dr. sc. Marijan Krivak

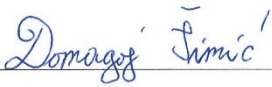
Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 04.09.2019.

JMBAG 0122221573

Sažetak

Fašizam kao povijesna činjenica svoj je uspon doživio tijekom prve polovice 20. stoljeća u vrijeme Mussolinijeve i Hitlerove vladavine. Zbog toga se pojam fašizma često isključivo veže uz diktatorske režime spojene s nacionalističkim obilježjima. Međutim, kroz povijest su različite teorije proširile njegovo značenje i područja što ih zahvaća, a u današnjem je vremenu prečesto postao praznom političkom oznakom kojom se nastoji oklevetati protivnika.

Umberto Eco (1932–2016) je 1995. godine iznio svoje viđenje ovoga danas sveprisutnog fenomena. Naime, detektirao je osobine onoga što on nazivlje 'ur-fašizam'. Koncept 'Ur-fašizma' nastao je spajanjem riječi fašizam s prefiksom 'ur' iz njemačkog jezika, u značenju: vrlo star, prvi, primitivan, originalan ili 'proto'. Ur-fašizam označava elemente koji su prvotni, a koji stvaraju preduvjete da fašizam nikne unutar jednog društva. Međutim, problem je da se ta obilježja ne mogu usustaviti jer su mnoga međusobno proturječna i tipična za druge oblike despotizma ili fanatizma. Eco navodi sveukupno četrnaest obilježja oko kojih bi se, u slučaju da se jedno od njih nametne prisutnim u društvu, mogao koagulirati fašizam.

Mathias Wörsching u svojem tekstu »Što je to – fašizam?« iznosi definicije različitih ideoloških stajališta. Međutim, zbog povijesti upotrebe pojma 'fašizma', svi su se pokušaji njegova konačnog definiranja pokazali nepotpunima; stoga, on zaključuje da fašizam nije statična pojava unutar jednog društva, nego proces koji se ispoljava u različitim i, u osnovi, nepovezanim političkim pokretima i režimima. To je blisko Umbertou Eco i njegovu razmatranju 'ur-fašizma', ali i stavovima Rastka Močnika koji pojave fašizma vezuje uz strukturalne elemente suvremenog korpo-kapitalističkog svjetskog ustroja. Posebice, Močnik to zamjećuje u okolnostima tzv. »semi-perifernog« kapitalizma u bliskim nam prostorima

Svakodnevno, u dobu suvremene demokracije, svjedočimo ispoljavanju Ecovih elemenata fašizma koji su inherentni kapitalizmu. Reprezentativan slučaj – u čijoj se »demokratskoj politici« uočavaju pojave elemenata fašizma, jesu – Sjedinjene Američke Države. U njihovoj se unutarljivoj i vanjskoj politici uočavaju elementi kulta tradicije, iracionalizma, neslaganja shvaćenog kao izdaja, straha od razlike, socijalne frustracije, opsesije zavjerom, života kao permanentnog ratovanja, kulta heroizma i novogovora. Noam Chomsky – jedan od glavnih kritičara politike SAD-a – ukazuje na licemjerje vladajućih političkih režima, s dubinskim elementima Ecova 'ur-fašizma'. Rob Riemen, pak, u spisu Vječiti povratak fašizma naglašuje važnost nazivanja »zvijeri pravim imenom«, pritom misleći na fašizam koji se, prema njemu, može ponovo manifestirati u labilnom svijetu kapitalizma gdje pohlepa ima vodeću ulogu.

Ključne riječi: U. Eco, 'Ur-fašizam', M. Wörsching, fašizam, R. Riemen, Vječiti fašizam

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Što je fašizam?	3
3. Ur-fašizam i njegova obilježja	5
3.1. <i>Kult tradicije i odbacivanje modernizma</i>	5
3.2. <i>Iracionalizam, neslaganje kao izdaja i strah od razlike</i>	6
3.3. <i>Socijalna frustracija</i>	7
3.4. <i>Opsesija zavjerom i osjećaj poniženja zbog bogatstva i snage neprijatelja</i>	7
3.5. <i>Život je neprekidan rat</i>	8
3.6. <i>Elitizam (prezir prema slabijem)</i>	9
3.7. <i>Kult heroizma i mačizam</i>	10
3.8. <i>Kvalitativni populizam</i>	11
3.9. <i>Novogovor</i>	11
4. Suvremeni oblici fašistogenosti – ur-fašizam danas	14
4.1. SAD – simbol moderne demokracije	15
4.2. Digitalni totalitarizam	17
5. Zaključak	19
6. Popis literature	20

1. Uvod

Umberto Eco (1932–2016), »po formi *multi-tasking* esejist koji svojim interesom, radoznavošću i produkcijom pokriva disparatna područja djelovanja ljudskog uma«,¹ bavio se književnošću, semiotikom i filozofijom. Na području filozofije istraživao je srednjovjekovnu estetiku, koju je obradio u djelu *Umjetnost i ljepota u srednjovjekovnoj estetici* (1987), a obranio je i »doktorat znanosti na temu estetike Tome Akvinskoga«.² Također, bavio se i filozofijom politike, a svoja filozofsko-politička razmatranja obrazložio je u tekstovima kao što su *Cenzura i šutnja* (2009), *Konstruiranje neprijatelja* (2011), *Razmišljanja o WikiLeaksu* (2011).³ No, za našu, preaktualnu temu, obraćamo se tekstu *Vječni fašizam*. Njegova aktualnost kao da raste svakim danom iskustva proizvedena životom u kapitalističkom sustavu današnjice. Eco je esej *Vječni fašizam* »tekst predavanja, održanog na engleskom, na simpoziju što su ga 25. travnja 1995. u povodu proslave oslobođenja Europe organizirali odjeli za talijanski i francuski jezik Sveučilišta Columbia«,⁴ a u tom eseju talijanski autor uvodi pojam 'ur-fašizma', kojim se označava »popis tipičnih obilježja«⁵ fašizma, te koja se »ne mogu usustaviti jer su mnoga međusobno proturječna i tipična za druge oblike despotizma ili fanatizma«.⁶ Eco je odrastao u takvom režimu proturječnih obilježja čemu svjedoči i njegov rad, koji je napisao kada je imao deset godina, pod nazivom »Moramo li mi umrijeti za Mussolinijevu slavu i besmrtnost Italije?«, na što je odgovorio afirmativno.⁷ Damir Grubiša piše da je kultura u kojoj je Eco odrastao bila »zasnovana na misticizmu i na tragičnom i aktivističkom smislu života koncipiranog kao manifestacija volje za moć, na mitu o mladosti kao protagonistu povijesti, i na egzaltaciji i militarizaciji politike kao modela života i kolektivnog aktivizma«.⁸ Umberto Eco bio je izravnim svjedokom političkih previranja u Italiji, a to je ostavilo neizbrisiv trag u njegovim političkim spisima o fašizmu i suvremenoj demokraciji.

¹ Damir Grubiša, »Umberto Eco i ur-fašizam«, u: Umberto Eco, *Vječni fašizam*, s talijanskog preveo i pogovor napisao Damir Grubiša, TIM press, Zagreb 2019., str. 31-56, na str. 31.

² Grubiša, »Umberto Eco i ur-fašizam«, str. 31.

³ Sve ove tekstove može se pronaći u hrvatskome prijevodu (Mirna Čubranić), u knjizi: *Konstruiranje neprijatelja i drugi prigodni tekstovi*, Mozaik knjiga, Zagreb 2013.

⁴ Umberto Eco, *Vječni fašizam*, s talijanskoga preveo i pogovor napisao Damir Grubiša, TIM press, Zagreb, 2019., str. 5.

⁵ Umberto Eco, *Vječni fašizam*, str. 19.

⁶ Isto.

⁷ Isto, str. 7.

⁸ Isto, str. 44.

U ovome radu namjeravam analizirati Ecova razmatranja o fašizmu, tj. 'ur-fašizmu', prvenstveno na temelju njegovog spisa *Vječni fašizam*, a u analizi ću se koristiti i ostalim Ecovim političkim spisima, kao što je tekst »Konstruiranje neprijatelja«. U njemu se, između ostalog, iznosi teza da je »imati neprijatelja važno [...] ne samo kako bismo definirali vlastiti identitet nego i kako bismo iznašli prepreku prema kojoj ćemo odmjeriti svoj sustav vrijednosti i, sukobivši se s njom, dokazati vlastitu vrijednost.«⁹ Analizi Ecova shvaćanja fašizma prethodit će poglavlje u kojem ću iznijeti definicije fašizma što ih nudi Mathias Wörsching u tekstu »Što je to – fašizam?«,¹⁰ te analize koje dokazuju da je fašizam pluralistički sustav kontradiktornih ideja. U trećem poglavlju ovog rada namjeravam analizirati Ecova obilježja 'ur-fašizma' i prikazati kako su se manifestirala kroz povijest u fašističkoj Italiji i nacističkoj Njemačkoj. Nadalje, u četvrtom ću poglavlju prikazati gdje se navedena obilježja 'ur-fašizma' manifestiraju u dobu suvremene demokracije i globalnog kapitalizma, a kojih su glavni »nositelji« Sjedinjene Američke Države, jer, iako više ne postoji niti jedna država koja se službeno deklarira fašističkom ili nacionalsocijalističkom, »ur-fašizam je i dalje oko nas, ponekad u civilnoj odjeći«,¹¹ a »naša je dužnost da ga razotkrijemo i da ukažemo prstom na svaku od njegovih novih formi – svakog dana u svakom dijelu svijeta«. ¹² Rastko Močnik će, primjerice, o tomu reći:

»Kraj II. Svjetskog rata bio je samo vojna pobjeda. Pobijedene su bile fašističke države i njihove vojske. Ali nije bio pobijeden fašizam kao povijesna praksa, politička metoda, ideološki obrazac i misaoni obrazac. Fašizam je preživio i sada se vraća, pa i tamo gdje je bio pobijeden!«¹³

⁹ Umberto Eco, »Konstruiranje neprijatelja«, u: U. Eco, *Konstruiranje neprijatelja i drugi prigodni tekstovi*, s talijanskog prevela Mirna Čubranić, Mozaik knjiga, Zagreb 2013., str. 9-33, na str. 10.

¹⁰ Mathias Wörsching, »Što je to – fašizam?«, dostupno na:

<https://slobodnifilozofski.com/2014/04/mathias-worsching-sto-je-to-fasizam.html> (pristupljeno 04.08.2019.).

¹¹ Eco, *Vječni fašizam*, str. 28.

¹² Isto.

¹³ Rastko Močnik svoju je studiju *Koliko fašizma* prvi puta objavio iste godine kada je održao svoje predavanje o 'ur-fašizmu' (1995). Na hrvatski je sa slovenskog ova knjiga prevedena (Srećko Pulig) 1998., a objavljena je u ediciji Arkzina d.o.o., Zagreb 1998/1999. R. Močnik, *Koliko fašizma*, str. 4–5. Močnik drži da je ono što stenografski nazivamo 'fašizam' strukturni moment u instalaciji i reprodukciji ovdašnjeg 'semi-perifernog' kapitalizma (naslovnica).

2. Što je fašizam?

Prije analize elemenata 'ur-fašizma' potrebno je ponešto reći i o samom fašizmu – etimologiju riječi, gdje je nastao, kako se razvijao i koji su pristupi u njegovoj analizi.

Etimološki, »pojam fašizam izvedenica je talijanske riječi *fascio*, koja znači savez«,¹⁴ a »doslovan bi prijevod te riječi bio 'snopovlje'«. ¹⁵ Kao povijesni fenomen, fašizam je započeo svoj razvoj u Italiji početkom dvadesetog stoljeća. Mussolini je 1919. godine osnovao borbene saveze pod nazivom *fasci di combattimento*, a članovi, pretežito veterani iz Prvog svjetskog rata, nazvani su *fascisti*.¹⁶ Benito Mussolini je bio politički aktivan još prije Prvog svjetskog rata, a nakon njega, od »1921. godine sve snažnije i nasilnije *fasci* pretvara u stranku – *Partito Nazionale Fascista*«. ¹⁷ Mussolinijeva fašistička stranka »zastupala je kako protukapitalističku, tako i protusocijalističku ideologiju te rabila određene vojne i nacionalističke rituale i simbole«. ¹⁸ Mussolinijev je fašizam kao »organski, plemenski, isključivi nacionalizam, zasnovan na biološkom determinizmu, predstavljao [...] intelektualnu revoluciju na prijelomu stoljeća prenesenu u politički kontekst«. ¹⁹ No tko je utjecao na tu intelektualnu revoluciju?

»U intelektualnom su pogledu na njega uvelike utjecali društveni darvinizam, antikartezijanska i antikantovska filozofija Bergsona i Nietzschea, psihologija Le Bona i sociologija Pareta.«²⁰

Također, značajan utjecaj ostavio je i Georges Sorel, u svojim glasovitim *Razmišljanjima o nasilju*.²¹ On »je racionalističke, hegelovske temelje marksizma zamijenio antimaterijalističkim, voluntarističkim, vitalističkim elementima«. ²² Sorel je zastupao »kult energije i elana, aktivizma i heroizma«. ²³ Daljnji utjecaj ostavili su sorelovc, a krizna je situacija nastala kada su odbacili ideje marksizma i ulogu proletarijata zamijenili drugom silom – nacijom. ²⁴ To odbacivanje marksizma pripisuje se njihovim uvidom u to da je »mit sveopćeg štrajka i proleterskog nasilja nedjelotvoran [...] zbog toga što je proletarijat nesposoban ispuniti

¹⁴ Wolfgang Wippermann, »Fašizam/Teorije fašizma«, u: Dieter Nohlen (ur.), *Politološki rječnik: država i politika* (prev. Marinko Krajnović i Miroslav Krajnović), Pan Liber, Osijek-Split-Zagreb 2001., str. 71b–73b, na str. 71b.

¹⁵ Wippermann, »Fašizam/Teorije fašizma«, str. 71b.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Zeev Sternhell, »Fašizam«, u: David Miller (ur.), *Blackwellova enciklopedija političke misli* (prevela Marina Miladinov), Demetra, Zagreb 2003., str. 144b–148a, na str. 145a.

²⁰ Sternhell, »Fašizam«, str. 145a.

²¹ Predložak je (kojeg koristi i Walter Benjamin!): Georges Sorel, *Réflexion sur la violence*, Paris 1919.

²² Sternhell, »Fašizam«, str. 145a–145b.

²³ Isto, str. 145b.

²⁴ Isto.

svoju ulogu revolucionarnog čimbenika.«²⁵ Daljnji i razvijeniji doprinos fašizmu ostvarili su »teoretičari revolucionarnog sindikalizma kao što su Arturo Labriola, Robert Michels, Sergio Panunzio i Paolo Orano te njihov suputnik Benito Mussolini.«²⁶ Navedeno predstavlja elementarne utjecaje na razvitak ideološke osnove fašizma, ali tek su »prvi svjetski rat i ekonomska kriza tridesetih godina stvorili [...] sociološke i psihološke uvjete koji su bili nužni za razvoj fašističkog pokreta.«²⁷

Nakon završetka Drugog svjetskog rata pojavile su se brojne analize što su pokušale objasniti uvjete koji su omogućili da fašizam postane vladajuća ideologija, ali i one koje su nastojale ponuditi rješenje oko pitanja što je to zapravo fašizam. Mathias Wörsching u svom tekstu »Što je to – fašizam?« iznosi najdominatnije teorije o fašizmu: model pet fašističkih faza Roberta O. Paxtona, kritičku teoriju, marksističke teorije i ideocentrične pristupe. Wörsching također upozorava da postoji »napast [...] da se sam pojam fašizma stavi *ad acta* ili ograniči na singularnu pojavu talijanske povijesti.«²⁸ Eco je, pak, stav da se »pojam 'fašizam' prilagođava [...] svemu jer je moguće eliminirati iz jednog fašističkog režima jedan ili više aspekata, a i dalje će se moći prepoznati kao fašistički.«²⁹ Kao dokaz, Eco navodi španjolski fašizam Francisca Franca, kojemu je nedostajala stavka imperijalizma.³⁰ Također, ako pridodamo »talijanskom fašizmu radikalni antikapitalizam (koji nikada nije privlačio Mussolinija) [...] imat ćemo Ezru Pounda«,³¹ a ako dodamo »tomu kult keltske mitologije i misticizam Grala (potpuno stran službenom fašizmu) [...] dobit ćete jednog od najpoštovanijih fašističkih gurua, Juliusa Evolu.«³² Iz navedenog se uviđa da se fašizam ne može svesti samo na povijesnu činjenicu jednog perioda jedne države te je, unatoč tome što postoji pluralizam teorija o fašizmu, jedna stvar sigurna – da je fašizam »principijelno usmjeren protiv mogućnosti društvene emancipacije.«³³ Sada preostaje za vidjeti kakva su to obilježja koja, prema Ecovu mišljenju, otvaraju put fašizmu i zatiru društvenu emancipaciju.

²⁵ Isto.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto, str. 146a.

²⁸ Wörsching, »Što je to – fašizam?«.

²⁹ Eco, *Vječni fašizam*, str.19.

³⁰ Isto.

³¹ Isto.

³² Isto.

³³ Wörsching, »Što je to – fašizam?«.

3. Ur-fašizam i njegova obilježja

Damir Grubiša – u svom pogovoru hrvatskog prijevoda teksta *Vječni fašizam* – iznosi etimologiju riječi 'ur-fašizam': »'ur-fašizam' nastao je spajanjem riječi fašizam s prefiksom 'ur' iz njemačkog jezika, u značenju: vrlo star, prvi, primitivan, originalan ili 'proto'«³⁴. Ur-fašizam označava elemente koji su prvotni, koji otvaraju put da fašizam nikne unutar jednog društva. Međutim, postoji problem:

»... ta obilježja ne mogu se usustaviti jer su mnoga međusobno proturječna i tipična za druge oblike despotizma ili fanatizma«.³⁵

Unatoč proturječnosti, neki su se elementi u društvima javljali skupno, a od njih se ističe »'narodni elitizam'«³⁶ i, njegova opreka, osjećaj društvenog poniženja zbog »upadljivog bogatstva i snage neprijatelja«.³⁷ Građani moraju živjeti u proturječnostima ako režim želi opstati; njima se servira retorika da su »neprijatelji istovremeno previše jaki i previše slabi«.³⁸ Eco navodi sveukupno četrnaest obilježja³⁹ oko kojih bi se, u slučaju da jedno od njih postane prisutno u društvu, »mogao koagulirati fašizam«.⁴⁰ U sljedećim ću potpoglavljima prikazati Ecova obilježja 'ur-fašizma' i načine njihova prezentiranja u fašističkim društvima s početka 20. stoljeća.

3.1. Kult tradicije i odbacivanje modernizma

Kao prvo obilježje 'ur-fašizma' Eco navodi *kult tradicije* nakon čega slijedi *odbacivanje modernizma*. Ova dva obilježja međusobno su komplementarna i označavaju identičnu karakteristiku – »istina je već bila najavljena jednom zauvijek«.⁴¹ Eco upućuje na praksu sinkretizma unutar fašističkog poimanja tradicije:

³⁴ Grubiša, »Umberto Eco i ur-fašizam«, str. 39–40.

³⁵ Eco, *Vječni fašizam*, str. 19.

³⁶ Isto, str. 24.

³⁷ Isto, str. 23.

³⁸ Isto.

³⁹ Četrnaest obilježja ur-fašizma što ih Umberto Eco iznosi u svom spisu su: *kult tradicije, odbacivanje modernizma, iracionalizam, neslaganje shvaćeno kao izdaja, strah od različitog, socijalna frustracija, opsesija zavjerom, osjećaj poniženja zbog bogatstva i snage neprijatelja, život je neprekidan rat, elitizam (prezir prema slabijem), kult heroizma, mačizam, kvalitativni populizam, novogovor.*

⁴⁰ Eco, *Vječni fašizam*, str. 19.

⁴¹ Isto, str. 20.

»Fašistička gnoza hranila se tradicionalističkim, sinkretističkim, okultnim elementima.«⁴²

Element sinkretizma očituje se u nacističkoj zapanjenosti nordijskim nasljeđem te u stavovima Juliusa Evole koji je »pomiješao [...] Gral s *Protokolima sionskih mudraca*, alkemiju sa Svetim Rimskim Carstvom«. ⁴³ Uvjerenje u tradicionalizam i u već danu istinu imalo je za posljedicu to što nije moglo nastupiti nikakvo napredovanje u znanju,⁴⁴ a »prosvjetiteljstvo, doba razuma, viđeno je kao početak moderne izopačenosti«. ⁴⁵ Odbacivanjem ideja prosvjetiteljstva nastupa politička i moralna degradacija društva koje je počelo zastupati stav da »izvan države 'ne mogu postojati nikakve ljudske niti duhovne vrijednosti'«. ⁴⁶

3.2. Iracionalizam, neslaganje kao izdaja i strah od razlike

Kod *iracionalizma* javlja se moment »akcije zbog akcije«, ⁴⁷ on glorificira akciju koja se mora »ostvariti prije ili bez ikakve refleksije«. ⁴⁸ Također, ovo obilježje zatire bilo kakav oblik kritičkog mišljenja, jer »su moderna kultura i liberalna inteligencija napustili tradicionalne vrijednosti«. ⁴⁹ Ova nesnošljivost prema kulturi najbolje se očituje u izjavi Hermanna Göringa: »'kada čujem riječ kultura, ja se odmah hvatam za pištolj'«. ⁵⁰ Iracionalizam, nadalje, upućuje na obilježje *neslaganja* shvaćenog *kao izdaja* te, kao takav, iracionalizam odbacuje kritičko mišljenje, a svako javljanje takvog mišljenja izaziva distinkciju. ⁵¹ Za fašistički je režim svaki oblik distinkcije neslaganje, a »neslaganje je izdaja« ⁵² – režim je »tvorac cjelokupnog društveno-političkog života i svih duhovnih vrлина«. ⁵³ Kao sljedeće obilježje javlja se *strah od razlike*. Ovo obilježje nastupa kao posljedica neslaganja, jer neslaganje predstavlja različitost. ⁵⁴ Fašistički režim iskorištava ljudsku slabost time što »traži konsenzus koristeći i raspirujući prirodni strah od različitosti«. ⁵⁵ Fašistički režim traži uljeza i poziva na njegovo uklanjanje, ⁵⁶

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto, str. 21.

⁴⁶ Sternhell, »Fašizam«, str. 147.

⁴⁷ Eco, *Vječni fašizam*, str. 21.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto, str. 22.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

⁵³ Sternhell, »Fašizam«, str. 147a–147b.

⁵⁴ Eco, *Vječni fašizam*, str. 22.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto.

što upućuje na to da je on »po definiciji rasistički«,⁵⁷ ali i anti-intelektualni, jer »unošenje ideoloških rascjepa u civilno društvo uvjet je da se održi nova vladavina«. ⁵⁸

Nacistička Njemačka možda je najbolji primjer iracionalizma i straha, jer je uspjela demonstrirati koliko je ljudska psiha ranjiva i pogodna za manipulaciju. Nakon osvajanja Francuske, u državi su postavljeni rasistički plakati s natpisom »Tuberculose, Syphilis, Cancer sont guérissables... Il faut en finir avec le plus grand des fléaux: Le Juif«⁵⁹, a intelektualci poput Alberta Einsteina, Hansa Bethea, Waltera Benjamina i Ericha Fromma postali su dio populacije zbog kojih bi se Göring uhvatio za pištolj.

3.3. Socijalna frustracija

Socijalna frustracija, »jedna od tipičnih karakteristika povijesnih *fašizama*«,⁶⁰ može izniknuti kada nastane nepravilnost unutar društva »zbog kakve ekonomske krize ili političkog poniženja«. ⁶¹ Prema Ecovu mišljenju, fašizam vrši »apel frustriranoj srednjoj klasi«. ⁶² Međutim, neka su »istraživanja [...] potvrdila da su članovi i birači tih fašističkih stranaka dolazili iz svih društvenih slojeva i klasa«, ⁶³ te da »pristup fašističkoj stranci nije nipošto bio motiviran isključivo socijalnim pobudama«, ⁶⁴ već ostalim političkim i sociopsihološkim čimbenicima koji još uvijek ostaju nerazjašnjenima. ⁶⁵ No, neosporno je da su »Prvi svjetski rat i ekonomska kriza tridesetih godina stvorili [...] sociološke i psihološke uvjete koji su bili nužni za razvoj fašističkog pokreta«. ⁶⁶

3.4. Opsesija zavjerom i osjećaj poniženja zbog bogatstva i snage neprijatelja

Fašistički režim teži jedinstvu, a to nastoji ostvariti kroz ideju nacionalizma:

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Močnik, *Koliko fašizma?*, str. 66.

⁵⁹ Alex Bein, *The Jewish parasite: notes on the semantics of the Jewish problem, with special reference to Germany*, dostupno na: https://www.libraryofsocialscience.com/assets/pdf/Bein-The_Jewish_Parasite.pdf, (pristupljeno 10.08.2019.), str. 33: Tuberkulozu, sifilis, rak ... moguće je izliječiti. Treba se konačno riješiti najveće pošasti – Židova«, vlastiti prijevod.

⁶⁰ Eco, *Vječni fašizam*, str. 22.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

⁶³ Wippermann, »Fašizam/Teorije fašizma«, str. 73a.

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Sternhell, »Fašizam«, str. 146a.

»Onima koji su lišeni bilo kakvog socijalnog identiteta, ur-fašizam kaže da je njihova jedina i najjednostavnija povlastica, za razliku od svih drugih, biti rođen u istoj zemlji.«⁶⁷

Ur-fašizam nastoji utjecati na ljudsku psihologiju i stvoriti u čovjeku stanje *opsesije zavjerom*.⁶⁸ Ako fašistički režim uspješno uvede stanje zavjere unutar masa, onda se uspješno osigurao od moguće pobune, jer mase djeluju kao štit režima pomoću kojeg kritičari bivaju etiketirani kao sudionici u imaginarnoj zavjeri. Kako bi stvorili imaginarnu zavjeru unutar mase, nacisti su njemački narod upozoravali na židovsku hegemoniju, a Židov je prikazan kao vrag, demon, Anti-krist, pošast, štetočina, pijavica i vampir.⁶⁹ I samog su Eca kao dječaka učili predrasudi »da su Englezi narod 'pet obroka': jeli su češće od Talijana, siromašnih, ali trezvenih«,⁷⁰ te da su »Židovi [...] bogati i međusobno si pomažu zahvaljujući tajnoj mreži uzajamne pomoći«. ⁷¹ Kroz demonizirajuću sliku Židova, njemački je narod dobio vlastiti identitet, jer »identitet jednoj naciji mogu dati jedino neprijatelji«. ⁷² Ti neprijatelji naroda u sebi nose proturječnost – oni su »istovremeno previše jaki i previše slabi«. ⁷³ Dakle, neprijatelj u sebi ima posebnu nadnaravnu demonsku moć, a podčinjeni je narod borac za slobodu i vječni mir.

3.5. Život je neprekidan rat

Eco kao deveti element 'ur-fašizma' uvodi stanje permanentnog rata, jer »za ur-fašizam nema borbe za život, nego je 'život za borbu'«. ⁷⁴ Ovaj element uvodi »kompleks armagedona«, ⁷⁵ a pod njim se razumijeva posljednja bitka u kojoj neprijatelj biva poražen za sva vremena. ⁷⁶ Međutim, prema Ecovu mišljenju, kompleks armagedona »proturjeći načelu neprekidnog rata«, ⁷⁷ jer armagedon »implicira sukcesivnu eru mira, zlatno doba«, ⁷⁸ tj. ukidanje rata – ono

⁶⁷ Eco, *Vječni fašizam*, str. 23.

⁶⁸ Isto.

⁶⁹ Alex Bein, *The Jewish parasite: notes on the semantics of the Jewish problem, with special reference to Germany*, str. 23: »Like Rosenberg, so others intermingle again the images of the Jew as devil and demon and Antichrist, as pest and plagues, as locusts and leeches, as spiders and vampires, with the notion of the parasite and its connotations of bacteria and bacilli causing putrefaction and final destruction of the affected organisms.«

⁷⁰ Eco, *Vječni fašizam*, str. 23.

⁷¹ Isto.

⁷² Isto.

⁷³ Isto.

⁷⁴ Isto, str. 24.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ Isto.

što si jedan fašistički režim ne smije dozvoliti. Neovisno o proturječnosti, fašizmu je prijeko potreban ovaj element, jer »imati neprijatelja važno je ne samo kako bismo definirali vlastiti identitet nego i kako bismo iznašli prepreku prema kojoj ćemo omjeriti svoj sustav vrijednosti i, sukobivši se s njom, dokazati vlastitu vrijednost«. ⁷⁹ Neprijatelja društva lagano je pronaći, jer je neprijatelj onaj koji stoji izvan norme – neprijatelji se »ponašaju [...] prema običajima koji nisu naši«. ⁸⁰ Kao povijesni prikaz toga imamo Mussolinija, koji je poticao narod na osvetu zbog pretrpljenih gubitaka u ratu i na mržnju prema židovskoj demoplutokraciji zbog njihovih nametnutih sankcija talijanskome narodu. ⁸¹ Također, kod nacističke travestije Židova, opažatelj odmah uočava element ružnoće. Eco ističe moment ružnoće jer on oblikuje propagandu koja utječe na mase:

»Neprijatelj mora biti ružan jer se lijepo poistovjećuje s dobrim (*kalokagathia*), a jedno od osnovnih obilježja ljepote oduvijek je ono koje će srednji vijek kasnije nazvati *integritas* (odnosno posjedovanje svega onoga što je potrebno kako bi netko bio osrednji predstavnik one vrste kojoj će među ljudima ružni biti oni kojima nedostaje neki ud, oko, koji su niska rasta ili 'neljudske' boje.« ⁸²

Rat je oduvijek bio sredstvo kojim se mobiliziralo mase unutar države i uvodilo izvanredno stanje, a »fašisti su osjećali da je rat u mnogim pogledima dokazao valjanost ideja Sorela, Michelsa, Pareta i Le Bona, naime da je masama potreban mit, da se one samo žele pokoriti i da je demokracija puka dimna zavjesa«. ⁸³

3.6. Elitizam (prezir prema slabijem)

'Ur-fašizam' »propovijeda 'narodni elitizam'« ⁸⁴ gdje »svaki građanin pripada najboljem narodu na svijetu«. ⁸⁵ Ovaj element 'ur-fašizma' nastoji u masama izazvati osjećaj ponosa zbog toga što su se jedinke rodile na određenom teritoriju u određeno vrijeme. Također, elitizam nastoji izazvati osjećaj posebnosti i priopćiti narodu da su upravo oni ti koji su odabrani za neku svetu zadaću. Međutim, narod se ne može udaljiti od hijerarhijske strukture, te će u fašističkom društvu uvijek biti jedan gospodar koji je iskoristio slabost naroda i vlast prisvojio silom. ⁸⁶

⁷⁹ Eco, »Konstruiranje neprijatelja«, str. 10.

⁸⁰ Isto, str. 11.

⁸¹ Isto, str. 10.

⁸² Isto, str. 13.

⁸³ Sternhell, »Fašizam«, str. 146b.

⁸⁴ Eco, *Vječni fašizam*, str. 24.

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Isto.

Za primjer ovog obilježja udaljiti ću se od 20. stoljeća i njemačkog doživljaja o nadmoći arijevske rase, te se poslužiti poviješću 17. stoljeća Sjedinjenih Američkih Država. U 17. stoljeću puritanci su došli u Ameriku brodom *Arbella* i pridružili se koloniji Massachusetts Bay.⁸⁷ Puritanci su, pod očitim utjecajem evanđelja po Mateju, svoju koloniju nazvali »city upon a hill«⁸⁸ (frazu je kasnije korištena u političkim govorima unutar Sjedinjenih Američkih Država) kako bi naznačili svoju posebnost, jer će oni biti svjetionik prema kojem će se svi drugi narodi usmjeriti. Također, puritanci su vjerovali u postojanje predestinacije, kao i u to da postoji samo određen broj ljudi kojima je Bog podario milost,⁸⁹ dok je ostatak ljudskog roda osuđen na vječno prokletstvo. Ovim primjerom ne želim tvrditi da su puritanci bili fašisti nego ukazati na opasnosti koje se mogu pojaviti nekovrsnim elitizmima. Puritanska se percepcija o posebnosti njihova naroda zadržala sve do danas u SAD, gdje 'ur-fašizam' potihom obitava, što će se dokazati u četvrtom poglavlju.

3.7. *Kult heroizma i mačizam*

Fašistički režim treba ljude koji su spremni za njega umrijeti, treba žrtve za svoj neprekidni rat te stoga režim propagira kult heroizma. »U ur-fašističkoj ideologiji heroizam je norma«⁹⁰ i režim svakoga »obrazuje da postane heroj«.⁹¹ U ovom se obilježju uočava veza između heroizma i elitizma, jer se propagira da postoji nacija sačinjena od heroja, a primjer toga pronalazimo u nacističkoj Njemačkoj i u mitu o vrsnoći arijevske rase. Također, Njemačka je primjer toga kako je prema mladoj populaciji propagiran kult heroizma. Nacisti su 1936. godine zabranili postojanje izviđačkih klubova, a njihovi članovi bili su primorani postati dijelom Hitlerove mladeži.⁹² Dok se ratno stanje pogoršavalo, iskristalizirao se pravi cilj Hitlerove mladeži – stvaranje vojnika za Reich,⁹³ a od 1943. godine svi dječaci s navršenih sedamnaest

⁸⁷ »Massachusetts Bay — 'The City Upon a Hill'«, dostupno na: <http://www.ushistory.org/us/3c.asp> (pristupljeno 11.08.2019.), »The Arbella was one of eleven ships carrying over a thousand Puritans to Massachusetts that year.«

⁸⁸ Isto, »Future governor JOHN WINTHROP stated their purpose quite clearly: 'We shall be as a city upon a hill, the eyes of all people are upon us'.«

⁸⁹ *Encyclopedia Britannica*, dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/Puritanism> (pristupljeno 30.08.2019), natuknica »Puritanism«: »The moral and religious earnestness that was characteristic of Puritans was combined with the doctrine of predestination inherited from Calvinism to produce a "covenant theology," a sense of themselves as the elect chosen by God to live godly lives both as individuals and as a community.«

⁹⁰ Eco, *Vječni fašizam*, str. 25.

⁹¹ Isto.

⁹² Erin Blakemore, »How the Hitler Youth Turned a Generation of Kids Into Nazis«, *History* (11 prosinac 2017), dostupno na: <https://www.history.com/news/how-the-hitler-youth-turned-a-generation-of-kids-into-nazis> (pristupljeno 11.08.2019.), »And in 1936, they banned all youth groups—including the Boy Scouts—and forced members to become part of the Hitler Youth instead.«

⁹³ Isto, »As the war ground on, it became clear that the Hitler Youth's real goal was to create more soldiers for the Reich.«

godina bili su primorani služiti vojsku.⁹⁴ Ukidanjem dječjih grupa, režim je pronašao učinkovit stvaranja fanatičnih sljedbenika koji će težiti smrti.

Kult heroizma i neprekinuti rat ujedno su i izvor *mačizma*,⁹⁵ gdje »ur-fašist prenosi svoju volju za moć na seksualna pitanja«. ⁹⁶ No umjesto razvijanja seksualnosti, »ur-fašistički heroj igra se oružjem«. ⁹⁷ Ur-fašističko obilježje mačizma »implicira prezir prema ženama i nekonformističkim seksualnim običajima«. ⁹⁸

3.8. Kvalitativni populizam

Ur-fašističko obilježje kvalitetnog populizma negira pojedinca kao slobodno misleće biće. »‘Narod’ je koncipiran kao kvaliteta, kao monolitni entitet koji izražava ‘zajedničku volju’,⁹⁹ te stoga »pojedinci kao pojedinci nemaju prava«. ¹⁰⁰ Mussolini je napisao:

»‘Mi smo, drugim riječima, država koja nadgleda sve sile koje djeluju u prirodi. Mi nadgledamo političke snage, nadgledamo moralne snage, nadgledamo ekonomske snage [...] i to sve unutar države, ništa protiv države, ništa izvan države.’«¹⁰¹

Dakle, narod shvaćen kao »kvantiteta ljudskih bića ne može posjedovati zajedničku volju«, ¹⁰² te im je stoga potreban predvodnik koji indoktrinira, ¹⁰³ tj. »tvrđi da je njihov tumač«. ¹⁰⁴ Kroz ovo obilježje narod biva ujedinjen, ali gubi svoju posebnost i time postaje »samo teatralna fikcija«. ¹⁰⁵

3.9. Novogovor

Posljednji element ur-fašizma jest *novogovor*, a on predstavlja metodu kojom se režim obraća populaciji. Novogovor se temelji »na siromašnom leksiku i na elementarnoj sintaksi s ciljem

⁹⁴ Isto, »Starting in 1943, all boys 17 and older were forced to serve in the military.«

⁹⁵ Eco, *Vječni fašizam*, str. 25.

⁹⁶ Isto.

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ Isto.

⁹⁹ Isto, str. 26.

¹⁰⁰ Isto.

¹⁰¹ Sternhell, »Fašizam«, str. 147b.

¹⁰² Eco, *Vječni fašizam*, str. 26.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Isto.

da se ograniče instrumenti za složeno i kritičko razmišljanje«. ¹⁰⁶ Novogovor su primjenjivali nacisti. Tako je njihov tzv. *Nazi njemački jezik* nastojao modernizirati jezik tradicionalnog njemačkog antisemitizma ¹⁰⁷. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća u njemačkom se jeziku dogodio prodor riječi iz biološkog, tehnološkog i mitološko-mističnog područja, ¹⁰⁸ a riječ kao što je *parazit* prešla je iz svoje biološke sfere u socio-političku. ¹⁰⁹ Alex Bein napisao je da je došlo do biologizacije jezika, ¹¹⁰ a daljnji primjer toga pronalazimo u načinima oslovljavanja Židova, gdje su ih pratili nazivi kao što je *Volksschädling* (rak društva), ¹¹¹ *Weltparasite* (svjetski parazit), ¹¹² *das Krebsgeschwür des Wuchers* (kancerogeni tumor lihvarstva), ¹¹³ te »*homo parasiticus*« ¹¹⁴ kao jedan pseudo-znanstveni izraz. Ovi, kao i još niz drugih načina oslovljavanja, doveli su do toga da puk Židove više nije identificirao kao ljudska bića, već kao niže životinje. ¹¹⁵ Također, upotrebljavale su se i koncepcije iz područja mitologije i demonologije, kako bi se jezično opisalo Židove. ¹¹⁶ Tako je Židov postao inkarnacija zla iz *Gegenwelt*-a (anti-svijeta), ¹¹⁷ dijete Sotone. Nadalje, Nacisti su u diskurs uveli eufemizme i kodove kojima su nastojali prikriti vlastite intencije. ¹¹⁸ Prakticiran je tzv. *Sprachregelung*, ¹¹⁹

¹⁰⁶ Isto, str. 27.

¹⁰⁷ Paul Rose, »Foreword«, u: Robert Michael i Karin Doerr, *Nazi-Deutsch/Nazi-German: An English Lexicon of the Language of the Third Reich*, Greenwood Press, Westport, 2002., str. VII–IX, na str. VII: In the eyes of its inventors, one of the triumphs of this new-speak of Nazi-Deutsch was to transform the traditional language of German antisemitism into something much more modern and suited to the twentieth century.«

¹⁰⁸ Alex Bein, *The Jewish parasite: notes on the semantics of the Jewish problem, with special reference to Germany*, str. 5: »It is perhaps possible to outline a threefold intrusion into the growth of the language towards the end of the 19th and at the beginning of the 20th century: the biological, technological and mythological infiltration.«

¹⁰⁹ Isto, str. 7: »[...] 'Parasite', very likely the most fatal word in this context, which was transferred from biological science to the sphere of social and political life, and has been particularly applied to the Jews.«

¹¹⁰ Isto, str. 5: »The most striking phenomenon is the infiltration of biological terms which might be called in German *Biologisierung* of the language.«

¹¹¹ Robert Michael i Karin Doerr, *Nazi-Deutsch/Nazi-German: An English Lexicon of the Language of the Third Reich*, Greenwood Press, Westport, 2002., s.v. »Volksschädling«, str. 426.

¹¹² Isto, s.v. »Weltparasit«, str. 439.

¹¹³ Alex Bein, *The Jewish parasite: notes on the semantics of the Jewish problem, with special reference to Germany*, str. 6–7: »This process follows similar lines in such images as 'the cancerous tumour of usury' (*das Krebsgeschwür des Wuchers*) used by Wilhelm Marr in his pamphlet *Sieg des Judentums über das Germanenium*, published in 1879; or in the comparison of the Stock Exchange with a poisonous tree (*Giftbaum*), first used by Lagarde and thereupon taken over by antisemites as a catch phrase.«

¹¹⁴ Isto, str. 21.

¹¹⁵ Isto, str. 26: »To the general mass of the people the Jew no longer appeared as a human being but as some lower animal, like worms and insects, terrible and incoprehensible in their destructive effect [...]«.

¹¹⁶ Isto, str. 5: »The linguistic analysis that these conceptions, based on mythology and demonology [...]«.

¹¹⁷ Isto, str. 34: »'For Hitler', writes Rausching (page 221), 'the Jew simply is the incarnation of evil. He has raised him to the rulership of his counterworld (*Gegenwelt*)'.«

¹¹⁸ Karin Doerr, »Nazi-Deutsch: An Ideological Language of Exclusion, Domination, and Annihilation«, u: Robert Michael i Karin Doerr, *Nazi-Deutsch/Nazi-German: An English Lexicon of the Language of the Third Reich*, Greenwood Press, Westport, 2002., str. 27–46, na str. 30: »It was also concealed with euphemisms and codes: *Abrechnung mit den Juden* (the settling of accounts with the Jews), expressed as a threat, and *Umsiedlung* (resettlement), the concrete plan of removal.«

¹¹⁹ Robert Michael i Karin Doerr, *Nazi-Deutsch/Nazi-German: An English Lexicon of the Language of the Third Reich*, s.v. »Sprachregelung«, str. 382: »Sprachregelung. Language regulation. Special regulations determining

tj. kontrola nad jezikom od strane vlade. Posljedica su *Sprachregelung*a eufemizmi kojima su označivana ubojstva, a tu pronalazimo riječi kao *Sonderbehandlung* (specijalni tretman),¹²⁰ *Umsiedlung* (ponovno naseljavanje)¹²¹ i *Selektion* (odabir).¹²² Navedeni eufemizmi označavali su ubojstva, a ovaj je nacistički oblik njemačkog jezika obmanuo i dehumanizirao ciljane skupine.¹²³ O tome svjedoči i povijesna činjenica da leksikoni koje su koristili Saveznici za Nürnberški proces nisu sadržavali pojmovlje nacističkog režima, tj. eufemizme i kodove za genocid.¹²⁴

the use of the German language by government officials and the press. Also, the Nazi code language for the carrying out and disguising the realities of German government actions and military operations.«

¹²⁰ Isto, s.v. »Sonderbehandlung«, str. 376: »Sonderbehandlung 14 f. 13. Special treatment 14 f. 13. Code placed on false insanity certificates and on files of “asocial prisoners” already in concentration camps to indicate prisoner to be murdered: Jews, Gypsies, Poles, and Russians.«

¹²¹ Isto, s.v. »Umsiedlung« str. 30: »Umsiedlung. Resettlement. Resettlement of Germans; forced deportation of Jews to ghettos and then to death camps in eastern Europe for mass murder.«

¹²² Isto, s.v. »Selektion«, str. 371: »Selektion. Selection. At concentration camps, sorting of male and female prisoners into groups such as slave laborers, the ill, and those for immediate murder.«

¹²³ Karin Doerr, »Nazi-Deutsch: An Ideological Language of Exclusion, Domination, and Annihilation«, str. 40: »As Nazi-Deutsch shows without a doubt, sixty years ago the German language was distorted and misused to deceive or dehumanize those who were targeted, to conceal gross human rights violations, to shield citizens from the grim facts behind criminal state actions, and most likely to deceive the perpetrators themselves.«

¹²⁴ Isto, str. 34: »During the Nuremberg war crimes trials in 1946, the Allied officials in charge of the proceedings had to rely on such glossaries, both to understand the Nazi abbreviations and codes and also to identify the Nazi government and military ranking systems. Although very useful tools, such compilations had and have their limitations, in part because they exclude the vocabulary of persecution and genocide.«

4. Suvremeni oblici fašistogenosti – ur-fašizam danas

U 21. stoljeću više ne postoji niti jedna država koja se deklarira fašističkom, ali je Eco upozorio da je »ur-fašizam još uvijek oko nas, često neuniformiran i zakamufliran u pristojne ili smjerne ultra-konzervativne pokrete, klerikalističke organizacije, populističke stranke i pokrete«. ¹²⁵ Na isto su upozorili Albert Camus i Thomass Mann, kada su 1947. zaključili

»... da je fašizam politički fenomen koji nije nestao okončanjem rata i koji sada možemo okarakterizirati kao politizaciju duhovnog sklopa zlobnoga čovjeka mase. To je politika demagoga koji nemaju više drugih motiva osim održanja i proširenja vlastite moći....«¹²⁶

S obzirom na navedeno, aktualno postaje pitanje što ga je postavio Rastko Močnik: »pitanje nije Fašizam – da ili ne? već *Koliko fašizma?*«¹²⁷ Dakle, o fašizmu se ne smije govoriti kao o povijesnom događaju koji je završio s 20. stoljećem, jer je on još tu, ali je u »sadašnjim okolnostima fašizam stvar količine, stupnjeva, razmjera«. ¹²⁸

Rob Riemen u svojoj, opsegom nevelikoj, knjižici *Vječiti povratak fašizma* dijagnosticira modernog čovjeka i tvrdi da u suvremenom društvu neo-kapitalizma

»... dominira komercijalni duh koji po cijenu svega (čovjeka, okoliša, kvalitete) želi zaraditi novac i svakome tko je pod njegovim uplivom nalaže da se prilagodi, da bude kompetitivan, produktivan, učinkovit, komercijalan i da prije svega ne bude svoj. Obrazovanje više ne nastoji biti duhovno oblikovanje koje ljudima može pomoći da žive u istini, stvaraju ljepotu, omogućuju pravednost i stječu određenu mudrost, ono je spalo na instrument prenošenja svega onoga što je korisno, znanja upotrebljivog za ekonomiju i svega što moraš znati da bi zaradio novac.«¹²⁹

Ovakvo stanje društva za svoj nusproizvod ima čovjeka mase koji

»... ne želi biti suočen, a kamoli opterećen, s duhovnim vrijednostima. [...] Čovjeku mase život uvijek treba nuditi lagodnost i obilje; on ne poznaje tragičnost postojanja. Sve je dopušteno, jer nema ograničenja. Duhovna

¹²⁵ Grubiša, »Umberto Eco i ur-fašizam«, str. 54.

¹²⁶ Rob Riemen, *Vječiti povratak fašizma*, s nizozemskog prevela Snježana Cimić, TIM press, Zagreb 2011., str. 29.

¹²⁷ Močnik, *Koliko fašizma?*, str. 10.

¹²⁸ Isto, str. 86.

¹²⁹ Riemen, *Vječiti povratak fašizma*, str. 40–41.

naprezanja nisu potrebna. [...] Slušati, kritički propitivati svoje mišljenje, voditi računa o drugima, također nije nužno. Sve to jača njegov osjećaj moći, žudnju za vladanjem.«¹³⁰

Takav je čovjek potreban da suvremeni oblici fašistogenosti prođu nekažnjeno i da zadobiju ulogu vladajuće ideologije, a »povijest nas sve isuviše rado upozorava na intelektualnu odgovornost kotačem po glavi: pogreške smo uvijek već počinili, ali opažamo ih tek naknadno«.¹³¹

Eco je utvrdio oblike 'ur-fašizma', a sada preostaje za pokazati koji su to suvremeni oblici fašistogenosti. U središte svoje analize suvremenih oblika fašistogenosti stavit će Sjedinjene Američke Države, jer su one simbol moderne demokracije i ukazati na tzv. »digitalni totalitarizam« 21. stoljeća.

4.1. SAD – simbol moderne demokracije

Thomass Mann, svjedok nacističkog uspona, 1940. godine uputio je upozorenje američkom društvu:¹³² »Dopustite da vam kažem cijelu istinu: dođe li fašizam ikada u Ameriku, doći će u ime slobode«,¹³³ a danas, sedamdeset godina nakon njegova govora, Sjedinjene Američke Države simbol su demokracije i slobodnog društva, te vodeća globalna sila. Međutim, sve se češće postavlja pitanje: je li ova demokratska zemlja uistinu i nositelj slobode i demokracije? Obitavaju li potihom unutar SAD-a obilježja Ecova 'ur-fašizma'? Do odgovora na ovo pitanje pokušat ćemo doći putem pojedinih empirijskih podataka.

SAD se karakterizira kao liberalno kapitalističko društvo i u njemu, standardno,

»... 'vladaju samo sloboda, jednakost, vlasništvo i Bentham. Sloboda – jer se kupac i prodavač robe, npr. radne snage, upravljaju samo svojom slobodnom voljom... Jednakost – jer su u međusobnim odnosima samo posjednici roba i mijenjaju ekvivalent za ekvivalent. Vlasništvo – jer svatko raspolaže samo s onim što je njegovo. Bentham – jer svatko misli samo na sebe.'«¹³⁴

Također, kao država vođena ideologijom kapitala, opća populacija »posjeduje jedino same sebe, i jedino sami sebe mogu prodavati; manjina posjeduje sve drugo i može kupiti sve

¹³⁰ Isto, str. 15.

¹³¹ Močnik, *Koliko fašizma?*, str. 31.

¹³² Riemen, *Vječiti povratak fašizma*, str. 30-31.

¹³³ Isto, str. 31.

¹³⁴ Močnik, *Koliko fašizma?*, str. 57.

druge«. ¹³⁵ No, ovaj odnos manjinske elite naspram većine ne ostaje samo na ekonomskoj razini. Prema javnim podacima, SAD je država koja vrši teror prema vani i prema unutra. Primjer terora iznutra pronalazimo u možda najsrमतnijem projektu CIA-e zvanom »MK-Ultra«, koji se sastojao od drogiranja i psihijatrijskog eksperimentiranja nad civilnim stanovništvom bez njihova znanja. ¹³⁶ Pojedincima su dane droge kao što je LSD, zbog čega su pretrpjeli mentalno oštećenje, a određen dio subjekata izvršio je samoubojstvo zbog utjecaja droga, koje su bile uzrocima fobije i depresije. ¹³⁷ U ovom primjeru doista dolazi do izražaja fašistička ideologija, da pojedinac nije ništa naspram države. No što je s terorom prema vani? SAD su, kao najveća globalna sila, uvijek u pokretu – ona je u 'ur-fašističkom' stanju permanentnog rata. Amerika je – barem deklarativno! – vodeća sila koja se bori protiv terora širom svijeta, no ovdje je sadržan jedan veliki problem; naime, SAD nikada ne može biti proglašen subjektom koji vrši teror, a u tom se pak uočava 'ur-fašistički' element elitizma. Elitizam je uočljiv u međunarodnim odnosima SAD-a, na što upućuje Noam Chomsky kada piše:

»Pristupivši Svjetskome sudu 1946. Sjedinjene Države u biti su potaknule formiranje Međunarodnog suda pravde (ICJ), u kojem su također pristupile, ali uz jednu ogradu: Sjedinjenim Državama se ne može suditi ni prema jednom međunarodnom sporazumu – a to znači prema Povelji Ujedinjenih naroda, prema povelji Organizacije američkih država, Ženevskoj konvenciji. SAD se tako zaštitio od bilo kakvog postupka na tim područjima. A sud je to prihvatio.« ¹³⁸

Chomsky o međunarodnoj situaciji u kojoj se nalazi SAD dalje navodi:

»Postoje doslovne pravne prepreke postavljene upravo za slučaj da se netko usudi optužiti moćne. Uvjeren sam da se sjećam kad je potpisan Rimski sporazum i kad je utemeljen Međunarodni kazneni sud... Sjedinjene Države odbile su sudjelovati. Ali nije bila samo stvar u tome. Kongres je izglasao zakon, koji je Bushova vlada više nego rado potpisala, kojim je Bijeloj kući odobreno da silom napadne Den Haag u slučaju da onamo privedu nekog Amerikanca. U Europi se to ponekad naziva Zakonom o invaziji na Nizozemsku. Eto, to je ovdje izglasano s velikim oduševljenjem, tako da se ta samoimunizacija provodi na mnogim razinama. Jedna je nemogućnost

¹³⁵ Isto.

¹³⁶ »The Victims of MKULTRA«, Washington Post, dostupno na: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1985/04/18/the-victims-of-mkultra/016c7686-1277-4ac6-ae6-8f1a69c86110/> (pristupljeno 15.08.2019.), »Many individuals became, without their consent, the subjects of psychiatric and drug experiments.«

¹³⁷ Isto, »From the few known cases, the results of the experiments were horrible. Some subjects, given LSD, were permanently mentally impaired. Some committed suicide over drug-induced fears and depressions.«

¹³⁸ Noam Chomsky i Andre Vltček, *O zapadnjačkome terorizmu: od Hirošime do ratovanja bespilotnim letjelicama*, s engleskoga preveo Damir Biličić, Naklada Ljevak, Zagreb 2014., str. 42.

percipiranja, kao kad poričeš što se dogodilo autohtonom stanovništvu Sjedinjenih Država, kad jednostavno ne vidiš što ti je pred očima. Druga je to što sve to snažno podupiru i zakoni.«¹³⁹

Dakle, iza govora o demokraciji leže napori da se stvori globalna hegemonija – politička, vojna i ekonomska. Po navedenim činjenicama, ali i svima onim nenavedenim, vidljivo je da unutar američkog društva leže klice Ecova 'ur-fašizma', za koje postoji opasnost da se razviju u nešto veće, a sam američki narod ne posjeduje slobodu jer »'narod, koji ugnjetava druge narode, sam nije slobodan!'«¹⁴⁰

4.2. Digitalni totalitarizam

U posljednjih tridesetak godina uspon tehnologije i interneta donio je mogućnost intelektualnog razvoja sve većeg dijela populacije i povezivanja na globalnoj razini. Digitalno doba olakšalo je mogućnost intelektualnog razvoja, ali se polako uviđa da se pomoću njega napuštaju ideje prosvjetiteljstva – sloboda i ljudska prava bivaju uskraćeni, a pokušaji pobune protiv autoritarne vlasti bivaju cenzurirani. Internet je postao novo oruđe propagande i kontroliranja masa. Društvo sve više postaje društvom kontrole u onom smislu u kojem ga je opisao Gilles Deleuze. Zamisao je Deleuzova društva kontrole da se »u bilo kojem trenutku odaje položaj bilo kojeg elementa unutar otvorenog okoliša«,¹⁴¹ a pritom čovjek više nije označen potpisom ili brojem, već kôdom koji je lozinka.¹⁴²

»Numerički jezik kontrole sačinjen je od kodova koji obilježavaju pristup informaciji, ili je odbacuju.«¹⁴³

U današnjem je dobu pojedinac ostao bez osobne misli i tajni, te je postao subjektom/objektom marketinških manipulacija. Također, putem novih tehnoloških dostignuća, državi su olakšana nastojanja da osigura svoj položaj. Dva kristalizirana primjera toga kako država pokušava držati narod na uzdi pomoću tehnologije pronalazimo u Kini i Velikoj Britaniji. Kina pokušava kontrolirati svoje građane kroz tzv. »društvene bodove«,¹⁴⁴ tj. stvara sustav kojim će pomoću

¹³⁹ Isto, str. 43.

¹⁴⁰ Močnik, *Koliko fašizma?*, str. 17.

¹⁴¹ Gilles Deleuze, »Postskriptum uz društva kontrole«, dostupno na: <http://urbanfestival.blok.hr/urbanfestival.blok.hr/04/pdf/Gilles%20Deleuze%20-%20Postskriptum%20uz%20društva%20kontrole.pdf> (pristupljeno 25.08.2019.).

¹⁴² Deleuze, »Postskriptum uz društva kontrole«.

¹⁴³ Isto.

¹⁴⁴ Thomas Peter, »Beijing pioneering citizens' 'points' system critics brand 'Orwellian'«, *Reuters* (20 studeni 2018), dostupno na: <https://www.reuters.com/article/us-china-society-points/beijing-pioneering-citizens-points-system-critics-brand-orwellian-idUSKCN1NP0FT> (pristupljeno 25.08.2019.), »Beijing's municipal government

tehnologije za praćenje nagrađivati ili kažnjavati zaposlene pojedince i korporacije.¹⁴⁵ Kao primjer masovne kontrole na zapadu imamo Ujedinjeno Kraljevstvo, koje je odmaknulo u stranu sve legalne prepreke kako bi vršilo prismotru nad skoro jednom četvrtinom svjetske komunikacije.¹⁴⁶ Ujedinjeno Kraljevstvo putem Interneta stvara Orwellovsku državu i oduzima osobnost – ne samo svojim građanima nego i stanovnicima diljem svijeta – a najbolji primjer za to slučaj jest u kojem je Britanska obavještajna agencija GCHQ, putem programa zvanog *Optic Nerve*, prikupljala slike korisnika Yahoo servisa bez obzira na to jesu li oni bili obavještajna meta.¹⁴⁷

Internet, tekovina modernog čovjeka, postao je novi aparat kojim država uzurpira narod. Države koje se klasificiraju kao demokratske koketiraju s fašizmom kroz novu aparaturu, a narod, nositelj demokracije, prolazi kroz fazu poricanja. Svi kontroverzni slučajevi koji su izašli u javnost pomoću *zviždača* pokazuju da se društvo nalazi u kritičnoj situaciji, no zabrinjavajuća je indiferentnost naroda koja trenutno potvrđuje Camusov stav o europskoj kulturi: »'Europski narodi ne vjeruju više u ono što jest, u svijet i u živoga čovjeka; tajna Europe je da više ne voli život'«. ¹⁴⁸

will assign citizens and firms 'personal trustworthiness points' by 2020, state media reported on Tuesday, pioneering China's controversial plan for a 'social credit' system to monitor citizens and businesses.«

¹⁴⁵ Isto, »In a roadmap plan released in 2014, China said it would by 2020 create a 'social credit system' to reward or punish individuals and corporations using technology to record various measures of financial credit, personal behavior and corporate misdeeds.«

¹⁴⁶ James Vincent, »UK BRANDED AN 'ENEMY OF THE INTERNET' FOR THE FIRST TIME BY REPORTERS WITHOUT BORDERS«, *Independent* (17 ožujak 2014), dostupno na: <https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/uk-branded-an-enemy-of-the-internet-for-the-first-time-by-reporters-without-borders-9196571.html> (pristupljeno 25.08.2019.), »'Supported by the NSA and with the prospect of sharing data, the British agency brushed aside all legal obstacles and embarked on mass surveillance of nearly a quarter of the world's communications,' says the report.«

¹⁴⁷ Spencer Ackerman i James Ball, »Optic Nerve: millions of Yahoo webcam images intercepted by GCHQ«, *The Guardian* (28 veljače 2014), dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/gchq-nsa-webcam-images-internet-yahoo> (pristupljeno 25.08.2019.), »GCHQ files dating between 2008 and 2010 explicitly state that a surveillance program codenamed Optic Nerve collected still images of Yahoo webcam chats in bulk and saved them to agency databases, regardless of whether individual users were an intelligence target or not.«

¹⁴⁸ Riemen, *Vječiti povratak fašizma*, str. 51.

5. Zaključak

Fašizam je fenomen kojemu se može pristupiti pluralitetom opažajnih perspektiva i metoda, ali postoje karakteristike koje su neosporno u njegovu korijenu: fašizam negira emancipaciju i pojedinca zajedno sa svim njegovim pravima. Umberto Eco svojom je analizom ur-fašističkih obilježja upozorio na opasnosti koje potihom obitavaju u društvu i dokazao da fašizam nije u potpunosti prevladan. Obilježja 'ur-fašizma' svojom prisutnošću vode stanovništvo u smrt i zbog svoje negacije prosvjetiteljskih nauka unazađuju društvo. Iako više ne postoji ni jedna država koja se službeno deklarira fašističkom, u suvremenim demokracijama svjedočimo potihom razvijanju obilježja 'ur-fašizma'. Drugi je naziv za uočeni i zasigurno postojeći fenomen tzv. »puzeći fašizam«. Isti se sve jasnije zamjećuje i u bliskome nam, »domovinskom« okruženju. Na njega, kako bi rekao Močnik, nikada ne smijemo pristati. Zadržavanjem onoga 'utopijskog' kao »samoobrane duha« (Močnik) i filozofijski uzgajamo alate za borbu protiv ove neprestane i neiskorjenjive pošasti za mogućnost demokratskih potencijal razvijanja naših društava. Obilježja kao što su permanentni rat i elitizam postali su vidljivi u vodećoj globalnoj sili Sjedinjenih Američkih Država, a pitanje je u kojem će se razmjeru ona dalje razvijati. Također, tehnologija 21. stoljeća, iako korisna, donosi sa sobom brojne opasnosti. Današnje se demokracije služe novim aparatima za nadzor i upitno je što će daljnji razvoj tehnologije donijeti. Države poput Ujedinjenog Kraljevstva i Kine postale su nemani zbog svojeg sustavnog promatranja i bodovanja stanovništa kojim se dokida čovjekovo pravo na vlastitost tako što ga se svodi na puku statističku činjenicu. Ujedno je uznemirujuća i apatičnost naroda koji vrši samoubojstvo time što pasivno odobrava suvremene oblike fašistogenosti. Jer... tzv. »fašistogenost« nije obučena u odore historijskih totalitarnih režima, već često nosi klerikalna, pa i tzv. »humanitarna«, pa i etička načela (A. Badiou).¹⁴⁹ Iz ovoga se nameće i pitanje: hoće li se dogoditi prijelomni trenutak u kojem fašizam, ili neka njegova izvedenica, zadobiva status vladajuće ideologije? Za efektivnu borbu protiv ovoga sveprisutnoga fenomena potrebna je konstantna oštrina uma i dosljednost principa, a posebna se pažnja treba uputiti strankama i pojedincima koji vijore zastavama u ime oslobođenja jer se tu često krije laž i opasnost od populizma i oportunitizma. Kako bi opet rekao Rastko Močnik: Možemo se nadati da će *diskusija o fašizmu* barem pripomoći uspostavljanju **javne sfere** i širenju političkog prostora onkraj okvira stranačke politike.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Vidi: Alain Badiou, *ETHICS. An Essay On the Understanding of Evil*, Verso, London-New York 2001.

¹⁵⁰ Močnik, *Koliko fašizma?*, str. 152-153.

6. Popis literature

Ackerman, Spencer; Ball, James. 28 veljača 2014. »Optic Nerve: millions of Yahoo webcam images intercepted by GCHQ«, u: *The Guardian*, dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/gchq-nsa-webcam-images-internet-yahoo> (pristupljeno 25.08.2019.);

Bein, Alex. *The Jewish parasite: notes on the semantics of the Jewish problem, with special reference to Germany*, dostupno na: https://www.libraryofsocalscience.com/assets/pdf/Bein-The_Jewish_Parasite.pdf (pristupljeno 10.08.2019.);

Blakemore, Erin. 11 prosinac 2017. »How the Hitler Youth Turned a Generation of Kids Into Nazis«, u: *History*, dostupno na: <https://www.history.com/news/how-the-hitler-youth-turned-a-generation-of-kids-into-nazis> (pristupljeno 11.08.2019.);

Chomsky, Noam; Vltček, Andre. 2014. *O zapadnjačkome terorizmu: od Hirošime do ratovanja bespilotnim letjelicama*, preveo s engleskoga Damir Biličić (Zagreb: Naklada Ljevak, 2014);

Deleuze, Gilles. »Postskriptum uz društva kontrole«, dostupno na: <http://urbanfestival.blok.hr/urbanfestival.blok.hr/04/pdf/Gilles%20Deleuze%20-%20Postskriptum%20uz%20društva%20kontrole.pdf> (pristupljeno 25.08.2019.);

Doerr, Karin. 2002. »Nazi-Deutsch: An Ideological Language of Exclusion, Domination, and Annihilation«, u: Robert Michael i Karin Doerr, *Nazi-Deutsch/Nazi-German: An English Lexicon of the Language of the Third Reich* (Westport: Greenwood Press, 2002), str. 27–46;

Eco, Umberto. 2019. *Vječni fašizam*, s talijanskoga preveo i pogovor napisao Damir Grubiša, (Zagreb: TIM press, 2019);

Eco, Umberto. 2013. »Konstruiranje neprijatelja«, u: Umberto Eco, *Konstruiranje neprijatelja i drugi prigodni tekstovi*, s talijanskog prevela Mirna Čubranić (Zagreb: Mozaik knjiga, 2013), str. 9-33;

Encyclopedia Britannica, dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/Puritanism> (pristupljeno 30.8.2019), natuknica »Puritanism«;

Grubiša, Damir. 2019. »Umberto Eco i ur-fašizam«, u: Umberto Eco, *Vječni fašizam*, s talijanskog preveo i pogovor napisao Damir Grubiša (Zagreb: TIM press, 2019), str. 31–56;

»Massachusetts Bay — ‘The City Upon a Hill’«, dostupno na: <http://www.ushistory.org/us/3c.asp> (pristupljeno 11.08.2019.);

Močnik, Rastko. 1998/1999. *Koliko Fašizma?*, preveo Srećko Pulig u suradnji s Borislavom Mikulićem (Zagreb: Arkzin, 1998/1999);

Michael, Robert; Doerr, Karin. 2002. *Nazi-Deutsch/Nazi-German: An English Lexicon of the Language of the Third Reich* (Westport: Greenwood Press, 2002);

Peter, Thomas. 20 studeni 2018. »Beijing pioneering citizens' 'points' system critics brand 'Orwellian'«, u *Reuters*, dostupno na: <https://www.reuters.com/article/us-china-society-points/beijing-pioneering-citizens-points-system-critics-brand-orwellian-idUSKCN1NP0FT> (pristupljeno 25.08.2019.);

Riemen, Rob. 2011. *Vječiti povratak fašizma*, prevela s nizozemskog Snježana Cimić (Zagreb: TIM press, 2011);

Rose, Paul. 2002. »Foreword«, u: Robert Michael i Karin Doerr, *Nazi-Deutsch/Nazi-German: An English Lexicon of the Language of the Third Reich* (Westport: Greenwood Press, 2002), str. VII–IX;

»The Victims of MKULTRA«, dostupno na: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1985/04/18/the-victims-of-mkultra/016c7686-1277-4ac6-ae6-8f1a69c86110/> (pristupljeno 15.08.2019);

Sternhell, Zeev. 2003. »Fašizam«, u: David Miller (ur.), *Blackwellova enciklopedija političke misli*, prevela Marina Miladinov (Zagreb: Demetra, 2003), str. 144b–148a;

Vincent, James. 17 ožujak 2014. »UK BRANDED AN 'ENEMY OF THE INTERNET' FOR THE FIRST TIME BY REPORTERS WITHOUT BORDERS«, u: *Independent*, dostupno na: <https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/uk-branded-an-enemy-of-the-internet-for-the-first-time-by-reporters-without-borders-9196571.html> (pristupljeno 25.08.2019.);

Wippermann, Wolfgang. 2001. »Fašizam/Teorije fašizma«, u: Dieter Nohlen (ur.), *Politološki rječnik: država i politika*, preveli Marinko Krajnović i Miroslav Krajnović (Osijek-Split-Zagreb: Pan Liber, 2001), str. 71b–73b;

Wörsching, Mathias. »Što je to – fašizam?«, dostupno na: <https://slobodnifilozofski.com/2014/04/mathias-worsching-sto-je-to-fasizam.html> (pristupljeno 04.08.2019.)